

TADEUSZ LEWASZKIEWICZ — WIESŁAW WYDRA

»SLOVENSKI/KOROŠKI/PODJUNSKI« (?) ŠTEVNIKI V LATINSKEM ROKOPISU IZ TRETJE ČETRRTINE 12. STOLETJA (HEILIGENKREUZ, COD. 250)

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.29.1.09](https://doi.org/10.3986/JZ.29.1.09)

1 UVODNE OPOMBE

V knjižnici cistercijanskega samostana v Heiligenkreuzu v Spodnji Avstriji, ustanovljenega leta 1133, se nahaja neobičajen rokopis,¹ katerega posebnost je zapis desetih kustod v slovanskem jeziku.² Rokopis s signaturo Cod. 250 je datiran v tretjo četrtino 12. stoletja, obsega 181 pergamentnih folijev in vsebuje naslednja dela:³ Janez Kasijan (Iohannes Cassianus): *Conlationes (Collationes patrum)*, Pars I–III, foliji 1–167r, in Prosper Akvitanski (Prosper Aquitanus): *Liber contra collatorem*, cap. 13–22, foliji 169–181v. Sprednja stran 168r ni popisana, na hrbtni strani 168v pa je kopist prvega besedila v zrcalni podobi zapisal neke vrste kolofon⁴ s pripisom v obliki anateme, ki potrjuje pripadnost rokopisa opatiji v Heiligenkreuzu. Prepis besedila navajamo po Katharini Kaska (2014):

Tadeusz Lewaszkiewicz ■ Univerza Adama Mickiewicza, Inštitut za poljsko filologijo, Poznanj, Poljska ■ lewtad@interia.pl ■ <https://orcid.org/0000-0003-0676-9841>

Wiesław Wydra ■ Univerza Adama Mickiewicza, Inštitut za poljsko filologijo, Poznanj, Poljska ■ <https://orcid.org/0000-0002-8126-677X>

Prevod prispevka „Słoweńskie/karyńckie/podjuńskie“ (?) liczebniiki w łacińskim rękopisie z trzeciej ćwierci XII wieku (Heligenkreuz, Cod. 250), *Rocznik Sławistyczny* 70 (2021), 69–86.

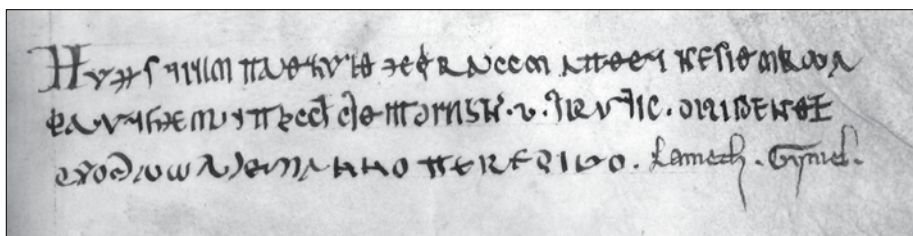
- 1 Celotno gradivo za ta prispevek sva prejela od prof. dr. Aloisa Haidingerja z Dunaja in prof. dr. Herrad Spilling iz Stuttgarta, za kar se jima zahvaljujema. Zahvala gre tudi pokojnemu prof. dr. Edwardu Potkowskemu, ki je odigral vlogo posrednika.
- 2 Po SWO 1995: 625 je **kustoda**: »1. številka ali črka, ki označuje zaporedje leg antičnih in srednjeveških rokopisov; 2. v starih tiskih prva črka ali prvi zlog naslednje strani, ki se nahaja na dnu vsake strani. Iz lat. *custos, custodis* 'čuvaj, varuh, skrbnik'«.
- 3 Za natančen opis rokopisa prim. Lackner – Haidinger 2012–2013 in Gsell 1891: 183. Fotografije celotnega rokopisa so dostopne na spletni strani <https://www.scriptoria.at/cgi-bin/digi.php?ms=AT3500-250> (dostop 15. 8. 2021).
- 4 SWO 1995: 566: »**kolofon**: podatkovni zapis, ki vsebuje naslov, priimek avtorja, kopista ali tiskarja, mesto in datum tiska; včasih tudi druge podatke.«

Iste liber pertinet proprie ad sanctam Mariam matrem domini nostri Jhesu Christi in titulo qui dicitur Sancte Crucis. Quem si quis in proprios usus redegerit, nisi digna penitentia conversus ob hoc deo satisfecerit et quod accepit plene ac fideliter restituerit, in die domini anathema sit et in extremo examine penas luat divina ultione. Amen.

Altman sanctorum servus(?) factus monachorum
Parvus et hunc parvum scribens aliquando libellum.
Hunc si quis furum presumit tollere librum
Confestim bannis feriat ab ore tonantis.
Ut si non reddat dampnum sine fine rependat.⁵

Spodaj (ne več v zrcalni podobi) se nahajajo tri vrstice besedila v grškem alfabetu, ki doslej še niso bile razvozlane in jih navajamo tule:

Slika 1

Kopist je v dveh kustodah uporabil grško črko Θ (*devet* in *deset*), zato nas ta zapis še posebej zanima, saj dokazuje, da je znal grško. Sicer pa njegovo znanje grščine potrjujejo tudi vstavki v grškem jeziku v besedilu, na katere npr. naletimo na listih 23v, 24r, 36v, 45v in 56.

S kustodami v slovanskem jeziku skupaj z rimskimi številkami je označenih prvih deset leg rokopisa (foliji 1–80), ki so kvaterniji.⁶ Vsaka izmed desetih kustod

5 Prevod:

Heiligenkreuz OCist., Cod. 250

<https://www.scriptoria.at/cgi-bin/digi.php?ms=AT3500-250>

168r

Ta knjiga spada k sveti Mariji, materi našega Gospoda Jezusa Kristusa, v samostanu, poimenovanem po Svetem Križu. Kdor si jo prisvoji in se nato s primerno pokoro ne pokesa in ne zadosti Bogu, odtujenega pa v celoti vdano ne vrne nazaj, naj bo na Gospodov dan preklet, ob poslednji sodbi pa deležen kazni z božjim maščevanjem. Amen.

Altman, zgolj skromni služabnik, je v službi presvetih menihov knjižico prav tako skromno nekoč marljivo zapisal.

Če kak tat si kdaj dovoli odnesti to knjigo,
naj ga takoj Gromovnik kaznuje, udari s prekletstvom.
Da, če knjige ne vrne, naj kazen plačuje na veke.

Prevod Rok Kuntner in David Movrin.

6 SWO 1995: 629: »**kvaternij** 1. *biblio.* rokopisni zvezek, sestavljen iz štirih listov pergamenta ali papirja.«

je skrbno uokvirjena s črtami, ki tvorijo pravokotnik. Pri nadaljnjem pisanju se je kopist odpoval besednim oznakam leg in je zapisoval samo rimske številke, od katerih pa je ohranjena samo ena: *XIII*. (folij 97r), druge pa so bile po vsej verjetnosti odrezane pri vezavi rokopisa. Dvojno označevanje prvih desetih leg, tj. z besedami in številkami, je nenavadna posebnost tega rokopisa, še posebej, ker so bili za to uporabljeni slovanski števniki. Kopist je bil torej po vsej verjetnosti slovanskega porekla (enonarodnostnega ali mešanega slovanskega) ter je bil zmožen pisati v svojem maternem jeziku ali v več slovanskih jezikih, lahko pa bi bil tudi neslovanskega porekla z jezikovno zmožnostjo v enem ali več slovanskih jezikih. Kustod ni zapisoval samo za svojo rabo, saj so bile tudi navodilo knjigovezu, morda slovanskega porekla, v kakšnem zaporedju naj zveže lege rokopisa.

	Transliteracija	Transkripcija
l. 8v:	ET .I^o . (<i>primus</i>) NO .	edno
l. 16v:	DRV .II° . (<i>secundus</i>) GI .	drugi
l. 24v:	TRE .III° . (<i>tertius</i>) TIGI .	tretiji
l. 32v:	CeS .III° . (<i>quartus</i>) TIRI .	četiry
l. 40v:	Pa .V^o . (<i>quintus</i>) NT.*	pet
l. 48v:	SCI .** VI° . (<i>sextus</i>) ZT .	šest ⁷
l. 56v:	ZED .VII° . (<i>septimus</i>) EM .	sedem
l. 64v:	OZ .VIII° . (<i>octavus</i>) ZEM .	osem
l. 72v:	DE .VIII° . (<i>nonus</i>) WANΘ .	devet
l. 73r:	DE .*** X^o . (<i>decimus</i>) ZeNΘ .	deset

* **NT** – ligatura.

** **SCI** – tako gotovo v rokopisu; vendar se nad **I** pojavlja lok (kot znak krajšave), morda je kopist z lokom podaljšal črko **I** in jo predelal v **f**; ni izključeno, da je treba drugo črko brati kot **e**, ne pa kot **C**, torej je mogoče prečrkovati tudi kot **Sef**.

*** **DE** – ob črki **E** je desno zgoraj zapisan **c** (**DE^c**).⁹ v zgornjih indeksih pri vseh rimskih številkah označuje latinsko končnico *-us*.

Za zdaj lahko trdimo samo, da gre za zapis slovanskih števnikov. Šele v zadnjem razdelku članka pa skušamo postaviti hipotezo, za kateri jezik ali jezike gre.

Zaporedji črk *an* (**PaNT**, **DEWANΘ**) in *en* (**DEZeNΘ**) nedvomno zaznamujeta nosne samoglasnike (tj. odraze psl. *ę). Zato je v nadaljevanju treba vsaj na kratko povzeti ugotovitve slovanske primerjalne fonologije in fonetike o odrazih

7 Pripomba recenzenta: »dvomim, da je bil lok nad črko *ι* pri zapisu števnik 6, ki je omenjen v pojasnilu 2 pri transliteraciji, zapisan z namenom, da bi bila črka spremenjena v *f*; morda gre za običajno napako, tj. prezgodnji (nepotreben) zapis znaka nad *ι*, podobnega tistemu, ki se nato pojavlja nad *ι* v rimski šestici (?); morda pa je ta lok del nadpisanega *x* – pod vplivom lat. *sex* (podobno je pri 10, kjer je nadpisani *c* mogoče pojasniti z vplivom lat. *decem*) (?); ni pa izključeno, da je z *ι* z 'lokom' zapisano *ie* (*≤ e*) – po diftongizaciji v dolgem zlogu (v tem primeru bi bilo obravnavani zapis treba brati kot *šiest*); *C* ni podoben *e*-ju, *f* (= *s*) pa bi bil glede na sledeči *Z* (= *s*) verjetno odveč.«

praslovanskih nosnikov v slovanskih jezikih. Na primerjalno slovansko jezikoslovje se sicer sklicujemo tudi pri drugih jezikovnih vprašanjih.

Zahvaljujemo se recenzentu za dragocene popravke in predloge interpretacije. V opombah navajamo nekaj njegovih predlogov, ki bi bili lahko koristni v nadaljnji razpravi o vsebini članka.

2 ZNAČILNOSTI PISAVE V ROKOPISU

Na tem mestu ne bo odveč komentar o obliki nekaterih črk. Črka *e* se nekoliko razlikuje v zapisih števnikov '1' in '3'.⁸ (spodnja vodoravna črtica je slabo vidna ali opuščena) ter števnikov '7', '8', '9' in '10'.

V zapisih števnikov od '7' do '10' je črka *e* podobna cirilskemu *ε* (zagotovo pa se razlikuje od majuskulnega *E* v števnikih '1' in '3.').⁹ pri števnikih '7' in '10' je prvi *e* podoben cirilskemu *ε*, drugi pa latinskemu minuskulnemu *e*. Kljub temu pa ne gre misliti na vpliv cerkvene slovanščine, saj se je *e*, podoben cirilskemu *ε*, pojavljal tudi v romanski pisavi (Gieysztor 1973: 116; Cappelli 1901: 100). Pri števniku '4' majuskulnemu *C* najverjetneje sledi minuskulni *e*. Zapis **CeS.III.TIRI** kaže na obliko *četiri* (pri čemer je težko utemeljiti prisotnost *s*); **Ccs** (z drugim minuskulnim *e*?) bolj kaže na povezavo s /š/ in s tem na glasovno podobo *štiri*, čeprav bi na /š/ prej kazalo **SC** (prim. zapis števnika '6').⁹

Črka *n* v zapisih števnikov '1' in '9' je izrazito podobna cirilskemu *н*; v zapisu števnika '10' ima *n* obliko, ki se približuje *N*, torej se nekoliko razlikuje od značilnega latinskega *n*. Povezava s cerkveno slovanščino je kljub temu malo verjetna, saj je bil *n*, podoben cirilskemu *н*, v rabi tudi v latinskem pismenstvu (predvsem romanskem).¹⁰

V zapisih števnikov '9' in '10' se na njihovem koncu pojavlja prečrtani *o* (*θ*), tj. theta. Vendar tu ne vidimo povezave s cirilsko (in glagolsko) *theto* (tj. *θ*) s starocerkvenoslovansko glasovno vrednostjo *ϑ* (grško *θ*). V naših zapisih je *θ* zapis za fonem /t/ ali /t'/.¹¹

Zapis števnika '7' se začenja – kar je težko pojasniti – s prečrtanim *Z*, s katerim je zapisan /s/. Fonem /s/ je drugod zapisan s črko *z* ('6' in '10'), tudi z dvojnimi *zz* ('8'). Povezava s cirilskim znakom *z* je tudi tu malo verjetna.¹² Bolj verjetno gre

8 V nadaljevanju članka za številčkama 2, 3 zapisujemo piko (2., 3.). Tak zapis kaže na to, da so ti števniki vrstilni (*drugi, tretji*).

9 Opomba recenzenta: »morda je treba zapis števnika '4' brati kot *č(e)štiri?*; torej bi šlo za kontaminacijo dveh variantnih oblik (ki sta bili tedaj še v rabi): *č(e)tiri* in *štiri*; za *C* (= *č*) je nemara *e* (takšen, kakršen je drugi *e* v '7' in '10')«.

10 Tako majuskulni *N* pogosto zapisuje tudi kopist Cod. 250.

11 S črko *θ* je lahko zapisan /t'/, če se predpostavlja, da zapisi števnikov odražajo staropoljski jezik iz druge polovice 12. stoletja.

12 Gre za črki *z* in *z*.

za napako kopista, saj ni razloga za domnevo (glede na obliko poševne črtice), da je pisar hotel napisati *S*.

Pisava slovanskih števnikov v analiziranem rokopisu res ni natančna, vendar bi jo le v dveh primerih, in sicer pri števnikih '4' in '6', lahko označili za primitivno. Ne gre pa za nižjo raven od pisave, kakršna je npr. v *Brižinskih spomenikih* iz 10. stoletja ali v *Gnezinski buli* (polj. *Bulla gnieźnienska*) iz leta 1136. Treba se je zavedati, da so imeli pisarji dolgo časa težave pri zapisovanju slovanskih glasov z latinsko abecedo.

Na tem mestu je smiselno navesti pripombo recenzenta o variantnosti grafov v analiziranih zapisih.¹³

3 GLAVNI ŠTEVNIKI 1–10 V PRASLOVANŠČINI

V naši obravnavi se zdi primerno, da si najprej ogledamo poznopraslovske oblike glavnih števnikov od '1' do '10'. Števnika, ki se v rokopisu nanašata na številki II in III, sicer zagotovo nista glavna, temveč vrstilna števnika (formalno sta torej pridevnika). Kljub temu pa v spodnjem pregledu podajamo tudi znanstvena spoznanja, ki se dotikajo zgradbe praslovsanskih glavnih števnikov '2' in '3'. Zdi se, da so nam ti podatki lahko v pomoč pri pojasnjevanju razloga, zakaj je pisar v dveh primerih uporabil vrstilna števnika, čeprav bi lahko v celotni rokopis vnesel izključno glavne števnike. Praslovsanski obliki vrstilnih števnikov '2.' in '3.' ter njune odraze v nekaterih slovanskih jezikih podajamo v preglednici v naslednjem razdelku članka.

'1': psl. *edъnъ,¹⁴ *edinъ, *jedinъ. Po Sławskem (1952–1956: 544, geslo *jeden*) je »[p]sl. *(j)ed-inъ [...] tvorjenka iz glavnega števnikar *inъ 'eden', polj. *inny*, [...] in členka zaimenskega izvora *ed-«. Števnika je imel v praslovsansčini in stari cerkveni slovansčini zaimensko sklanjatev: »§182. Števnika m. sp. *jedinъ* (redko), s. sp. *jedino* (*jedъno*), ž. sp. *jedina* (*jedъna*) 'eden, en' se ob samostalniku pojavlja kot prilastek in se sklanja kot zaimek s trdo osnovo« (Brajerski 1973: 109). Zaimenski izvor glavnega števnikar je [v poljščini, op. prev.] viden še danes:

13 Pripomba recenzenta: »morda bi se bilo treba zamisliti nad opaženo variantnostjo grafov, s katerimi se zapisuje samoglasnik *e*, pa tudi soglasnika *t*, *n*, ter poskusiti odgovoriti na vprašanje, ali je ta variantnost samo grafična ali pa se za njo skrivajo razlike v glasovni podobi, ki jih je zaznal pisar [*E* = 'e/(i)e ?; *c* = e?; *e* = ə?; pričakovali bi *e* (ne *e*), podobno kot pri '7' tudi pri '8'; zapis *eN* v '10' bi poudaril ozki izgovor sprednjega nosnika; morda je s *θ* nakazana drugačna glasovna podoba soglasnika *t* za nosnim samoglasnikom(?); v povezavi s tem bi znak *θ* moral biti tudi v '5', toda tu se *T* pojavlja v ligaturi z *N*; oblika črke *n* v '10' je morda zato drugačna, ker skupaj z *e* označuje ozki izgovor nosnika *ε* (?)]«.

14 T. Lehr-Splawinski (1929: 2002) navaja praslovsansko obliko *jed(ъ)nъ*. Avtor je ta *ъ* upošteval ali pa je polglasnik *ъ* namesto *ь* sredi besede morda samo tiskarska napaka.

»Števniki JEDEN, -NA, -NO ima končnice zaimenske sklanjatve, prim. *ten, ta, to* [...]« (Nagórko 1998: 151).

‘2’: Števniki ‘2’ je imel v praslovanščini in stari cerkveni slovanščini dvojinjski zaimenski končnici: *dvъ* m. sp., *dvě* ž. in s. sp. (Brajerski 1973: 109; Nahtigal 1961: 229).

‘3’: V praslovanščini je imel ta števniki dve obliki: **trъje* m. sp. in **tri* ž. in s. sp.; pregibal se je tako kot pridevniške *-i-*jevske osnove (Nahtigal 1961: 229). »Števniki m. sp. *trъje* (pogosteje *trije*), s. in ž. sp. *tri* se pregiba po sklanjatvi *i*-osnov« (Brajerski 1973: 110).

‘4’: Osnova števnik ‘4’ se je v praslovanščini glasila **čtyr-*: **čtyre* m. sp., *čtyri* ž. in s. sp. Pregibal se je »kot števniki *trъje* (po sklanjatvi *i*-osnov)« (Brajerski 1973: 110). Van Wijk (1931: 209) in Nahtigal (1961: 229) pri tem števniki prepoznavata soglasniško pridevniško osnovo. Soglasniško osnovo izpričuje – po mnenju N. van Wijka (1931: 209) – tudi števniki **desętb*, ki pa je (v nasprotju s pridevniškim **čtyre*) samostalnik. Soglasniško sklanjatev jemlje v obzir tudi Aitzetmüller (1978: 136): »Die Flexion ist konsonantisch, *čtyre* m. wie **kamene, jelene, dъne, čtyri* f. wie *materi, tri*.«¹⁵

Praslovanški števniki **pętb*, **šęstb*, **sedmb*, **osmb*, **devętb* in **desętb* imajo jasne ustreznice v stari cerkveni slovanščini: »§186. Števniki **pętb*, **šęstb*, **sedmb*, **osmb*, **devętb* in **desętb* so bili samostalniki s kolektivnim (skupnim) pomenom. Pregibal se je kot *kostb*, tj. po t. i. sklanjatvi ženskih *i*-jevskih osnov, toda števniki **desętb* je imel mest. ed. *desęte*, im. mn. *desęte* ali *desęti*, rod. mn. *desętb*, delno se je torej pregibal po soglasniški (peti) sklanjatvi« (Brajerski 1973: 110). Kar se tiče glavnih števnikov od ‘5’ do ‘10’, se avtorji primerjalnih slovnici slovanskih jezikov in slovnici stare cerkvene slovanščine načeloma strinjajo tako glede rekonstrukcije njihovih praslovanških oblik kot glede vprašanj o njihovem pomenu in sklanjatvi.

4 PRIPOMBE O SLOVANSKIH JEZIKIH IN NAREČJIH Z OHRANJENIMI NOSNIMI SAMOGLASNIKI

Ključ za odgovor na vprašanje o jezikovnem izvoru obravnavanih števnikov je interpretacija naslednjih jezikovnih vprašanj: pojavljanje nosnih samoglasnikov, oblika glavnega števnik ‘1’ (ET. I. NO.), oblika vrstilnega števnik ‘3.’ (polj. *trzeci*) ter razlog za rabo vrstilnih števnikov ‘2.’ in ‘3.’ namesto ustreznih glavnih števnikov.

Kar zadeva vprašanje odrazov praslovanških nosnih samoglasnikov **ę*, **ǫ*, se sklicujemo na mnenji Zdzisława Stiebra:

15 »Sklanjatev je soglasniška, *čtyre* m. sp. kot **kamene, jelene, dъne, čtyri* ž. sp. kot *materi, tri*.« (Prevod K. Kenda-Jež.)

§ 37. Nosna samoglasnika ϵ in ρ , ki – kakor je bilo že povedano zgoraj – nista bila fonema, temveč realizacija zaporedij eN , aN (od tod izvira njuna stalna fonetična dolžina), sta se na celotnem slovanskem območju ohranila do 10. stoletja. V bolgarskih in makedonskih narečjih sta se obdržala znatno dlje (v srednjebolgarskem knjižnem jeziku najmanj do konca 12. stoletja), v zahodnolehitskih narečjih sta obstajala vse do njihovega izumrtja, v kašubskem prostoru in v nekaterih raziskanih poljskih narečjih pa fonološki nosniki še vedno obstajajo, a kot posebni fonemi izginjajo v poljskem kultiviranem govoru. Nosni samoglasniki so se kot fonemi (prim. spodaj) ohranili tudi v podjunskem narečju na severnem obrobju slovenščine in v makedonskem govoru vasi Bobošica v Albaniji (Stieber 1989: 46).

Obstoj odrazov praslovanskih samoglasnikov $*\epsilon$, $*\rho$ na poljsko-kašubskem prostoru do danes in v polabsko-pomorjanskih narečjih do njihove dokončne germanizacije (Lehr-Spławiński 1929: 36–40; Kuraszkiewicz 1930) je torej očitno dejstvo. Odrazi nekdanjih nosnikov so v času nastanka rokopisa Heiligenkreuz, Cod. 250 zagotovo obstajali še (vsaj v nekaterih narečjih) v bolgarščini (Mirčev 1978: 110–117) in makedonščini (Koneski 1967: 40–50), kot ostanek se nosniki do danes pojavljajo v južnomakedonskih narečjih (Duma 1991). Toda glede na karte OLA F2a in OLA F2b (odrazi $*\epsilon$ oz. $*\rho$) v makedonskih narečjih (v govoru makedonske Bobošice v Albaniji in v makedonskih govorih v severni Grčiji) nosna samoglasnika ϵ , ρ nista več izpričana kot fonema, temveč kot ustrezno zaporedje samoglasnik + N. Pri odrazih $*\epsilon$ sta to aN , iaN , pri odrazih $*\rho$ pa aN , aN , gN , oN , ∂N .

V *Brižinskih spomenikih* (ki odražajo slovensko narečje iz 10. stoletja na današnjem zahodnem in severnem Koroškem) pa je že opazna izrazita prevlada denazaliziranih oblik nad ohranjenimi nosniki (Kortland 1975). Ponovno citiramo Zdzisława Stiebra:

Čeprav še danes obstaja severnoslovensko narečje z nosniki, denazalizacija nosnikov v jedru slovenskega jezika sega v 10. stoletje. Že v Brižinskih spomenikih imamo samo ostanke nosnikov v oblikah, zapisanih kot *sunt* (*сѣтъ*), *mogoncka* (*моготѣ*), *verun* (tož. od *vera*), *vuensih* (*вѣтъшѣ*), v ogromni večini primerov pa imamo na mestu sprednjega nosnika zapis z *e* ter na mestu zadnjega nosnika zapis z *o* ali *u*: tož. *trebu*, mest. *vvozich* (*въвоѣѣѣ*), tož. *nasu praudnu*, *imoki* (*имѣѣѣ*), *boido* (aor. *пойѣѣ*), *mosenic* (*моѣѣѣѣѣ*), *zueti*, *stuarise* (3. os. mn. aor.). V mlajših slovenskih jezikovnih spomenikih imamo že regularno *o* na mestu psl. ρ in *e* na mestu psl. ϵ , podobno kot v sodobnem jeziku. (Stieber 1989: 47)

V koroških (tj. v severnoslovenskih) narečjih so se ohranila glasovna zaporedja samoglasnik + N in v delu tega narečnega območja (v podjunskem narečju na območju Avstrije) nosni samoglasniki kot samostojni fonemi. Na tem mestu navajamo zapis Franciszka Sławskega (1962: 38) o eni izmed značilnih lastnosti koroških narečij:

Prehod praslovanskih nosnih samoglasnikov ϵ , ρ v široka *e*, *o* (ϵ , ρ). Tu so namreč dejansko ohranjeni odrazi prvotne slovenščine (o njihovem obsegu je bil govor zgoraj). V prid pozni denazalizaciji nosnih samoglasnikov na Koroškem govori tudi zelo pogosto ohranjanje nosnega zvočnika pred zlitniškim soglasnikom $\check{c}$ v ziljskem narečju, npr. *srěnča* (psl. *srěŋja*, knj. sln. *sreča*), sporadično tudi v drugih govorih in pod drugimi pogoji, npr. rožansko *mīsənc* (psl.

měsęcъ, knj. sln. *mesec*). Danes so se nosni samoglasniki delno ohranili v podjunskem narečju. V dolgih naglašanih zlogih tu nosnik *ę* preide v *ǣ*, *a*, nosnik *o* pa v *o* (ozki ali široki): *pǣt*, psl. *peťb*, knj. sln. *pet*; *jǣzik*, psl. *jezykъ*, knj. sln. *jezik*; *ǫzak*, psl. *ozъkъ*, knj. sln. *ozek*; *zǫb*, psl. *zob*, knj. sln. *zob*.

Spodaj navajamo ustreznike praslovanskih glavnih števnikov (v primeru števnikov '2.' in '3.' obliki vrstilnih števnikov, saj sta ti nedvomno dokumentirani v našem rokopisu) v tistih jezikih, ki so v svoji zgodovini ohranili razne oblike nosnih samoglasnikov.

Razbrani zapis v kustodi	Praslovansko	Poljsko*	Polabsko	Slovensko	Makedonsko	Bolgarsko
9 ET.I.NO.	*edъnъ** m *edъna ž *edъno s	jeden m jedna ž jedno s	jadán m *jánǫ ž *janú s	eden m (en m, ena ž, eno s)	еден m една ž едно s	един m едиа ž едно s
9 DRV.II.GI.	*drugъjъ	drugi	tóřǫ	drugi	друг, nar. дрúги, prim. втор(и)	друг, nar. дрúги, prim. втори
9 TRE.III.TIGI.	*tretъjъ	trzeci	tríte	tretji	трет(и)	трети
9 CCS.III.TIRI.	*četyre m *četyri ž in s	cztyrze, cztyrzy, sztyrzy, prim. cztery	cítēr	čtirje, četiri, štirje, štiri, prim. štiri	четири	четири
9 PA.V.NT.	*peťb	pięć	pǫt	pet	пет	пет
9 SCI.VI.ZT.	*šestъ	sześć	sist	šest	шест	шест
9 ZED.VII.EM.	*sedmъ	siedm, siedem	sídǫm	sedem	седум	седем
9 OZ.VIII.EM.	*osmъ	ośm, osiem	vúsǫm	osem	осум	осем
9 DE.VIII. WANTH.	*devetъ	dziewięć	divát	devet	девет	девет
9 DEC.X.ZENTH.	*desetъ	dziesięć	disát	deset	десет	десет

* Poimenovanje se nanaša na poljsko-kašubski jezikovni prostor.

** V jezikoslovni literaturi se pojavljajo tudi oblike **edinъ*, **jedin*. T. Lehr-Splawinski (1929) kot praslovansko obliko navaja **jed(ъ)nъ*, pri čemer je možno, da je *ъ* sredi besede tiskarska napaka.

Morda bo v prihodnosti koristno upoštevati tudi različice oblik števnikov v slovenskih narečjih in najnovejše ugotovitve na področju slovanskega primerjalnega oblikoslovja.

5 HIPOTETIČNI PREMISLEKI O JEZIKOVNI OSNOVI ŠTEVNIKOV

O kopistu celotnega rokopisa ne vemo tako rekoč ničesar, tj. ne poznamo njegovega jezikovnega življenjepisa / jezikovnega rodovnika, zlasti pa ne njegovega prvotnega maternega jezika. Bistvena je pisarjeva narodnost, čeprav tudi ta vprašanja uporabljenega jezika ne razreši dokončno, saj je lahko pisar izhajal iz dvojezičnega okolja. Glede na to, da je bil ta menih slovanskega ali neslovanskega, npr. nemškega, italijanskega, irskega porekla,¹⁶ bi lahko prebival v več samostanih (na ozemlju današnje Češke, Avstrije, Slovenije, Hrvaške) ter imel stike z več slovanskimi jeziki. Vemo tudi, da so bili v marsikaterem samostanu menihi predstavniki različnih slovanskih narodov, kar bi lahko bil vzrok za med slovanske jezikovne interference.

Zaenkrat je gotovo samo to, da je v prvi fazi interpretacije zapise števnikov treba povezati z jeziki, ki so ohranili nosne samoglasnike – to so do danes poljski jezik s kašubščino, polabski jezik do konca svojega obstoja, v srednjem veku slovenski govori na Koroškem (do danes podjunki govori) ter pred 13. stoletjem nekateri bolgarski in makedonski govori, pri čemer slednji izkazujejo sledi obstoja nosnih samoglasnikov do najnovejšega časa.

Obstaja pa verjetnost, ki meji na gotovost, da avtor zapisov ni bil menih, ki bi uporabljal kak polabski govor, saj je krščanstvo do polabskih plemen prišlo znatno pozneje.

Pri tem je z največjo stopnjo gotovosti mogoče misliti na osebo, ki je znala slovensko (narečje s Koroškega, še posebej z območja podjunkskih govorov) ali poljsko. Samo teoretično pa je mogoče, da bi bil avtor kustod z bolgarskega ali makedonskega jezikovnega prostora – glede na nosne samoglasnike in nekatere druge jezikovne lastnosti. Sicer pa dva dejavnika govorita za izključitev te možnosti: prisotnost nekdanjega meniha z bolgarskega ali makedonskega pravoslavnega območja v katoliškem samostanu je možna samo teoretično; poleg tega je zelo malo verjeten tudi vpliv cirilske pisave.

Odrizi psl. *ę v števnikih niso zapisani enako – v števniku ‘5’ in ‘9’ z *an* [AN], v števniku ‘10’ z *en* [EN]. Ta nedoslednost zapisov lahko kaže, da je ustna glasovna vrednost odraza psl. *ę na meji med *e* in *a*.¹⁷ Tako izgovarjavo, tj. kratki sprednji *ã*, za odraz psl. kratkega *ę v 12. stoletju se predpostavlja v poljski zgodovinski slovnici (Klemensiewicz idr. 1965: 105). Kako natančno so v 12. stoletju zveneli odrizi psl. *ę v koroških slovenskih ter v bolgarskih in makedonskih narečjih, ni znano. Na podlagi gradiva OLA F2b, ki potrjuje raznovrstne odraze

16 Irci so kot menihi v okviru irsko-škotske misije dejavno širili krščanstvo na zahodnem območju Slovanov.

17 Pripomba recenzenta: »glede zapisov *an* (za ‘5’ in ‘9’) in *en* (za ‘10’) je treba poudariti, da prvi kaže na široki izgovor *ę* (ki se približuje nosnemu *a*) po ustničnihih *p* in *v* (labializacija), drugi pa na izgovor ozkega *e* po zobniku *s*«.

psl. *ę v slovenskih narečnih govorih 20. stoletja, je mogoče sklepati, da bi bili lahko v 12. stoletju nosni samoglasniki v poljščini in koroškem slovenskem narečju (vsaj zaradi dvakratne rabe črke *a* pri zapisovanju nosnikov) po svoji glasovni vrednosti zelo podobni. Sicer pa do danes – kakor navaja Sławski (1962: 38) – v podjunskih govorih »[v] dolgih naglašanih zlogih *ę* prehaja v *ą*, *a*, [...] : *pąt*, psl. *peńb*«. O samoglasniški barvi bolgarskih in makedonskih nosnih samoglasnikov v 12. stoletju ni mogoče reči ničesar gotovega.

Torej je zapise **Pa .V. NT.**, **DE .VIII. WANΘ.** in **DE .X. ZENΘ.** mogoče transkribirati ne samo kot *peń*, *devęń*, *desęń*, temveč tudi kot *pąt*, *devąt*, *desąt*.

Kot izhaja iz zgornjih zapažanj, se problematike jezikovnega izvora števnikov na podlagi pojavljanja sprednjega nosnega samoglasnika v zapisih ne da dokončno rešiti.

Morebiti je pri njenem reševanju pomembnejša oblika števnik '1'. Zapis v našem rokopisu najverjetneje odraža izgovor *edno*. Gre za obliko glavnega števnik '1' v srednjem spolu.¹⁸ Glede na odsotnost *j*- je povezava s poljskim jezikom malo verjetna. Tej glasovni podobi natančno ustreza števnik *edno* (s. sp.) v bolgarsščini in makedonščini. Toda v poštev pride tudi slovensko *eno* (s. sp.) (ESSJ 1: 124–125), kar se z gotovostjo da izpeljati iz starejše (neizpričane) oblike *edno*.

Zdi se, da je zapis **TRE .III. TIGI.** (*tretiji*) (glede na ohranjeni *-j-*) najbližje slovenskemu števniku *tretji* (ESSJ 4: 225).¹⁹

Zapisi števnikov '2.', '6', '7' in '8' ter zapisi števnikov z nosniki ('5', '9' in '10') ne omogočajo enoznačne določitve konkretnega slovanskega jezika kot vira zapisov. Ta je lahko kateri koli od štirih upoštevanih jezikov: poljski, slovenski, bolgarski ali makedonski.

Več nedvoumnih podatkov ponuja zapis števnik '4'. **CeS .IIII⁹.** (*quartus*) **TIRI.**, ki ga je mogoče brati tudi kot *čtiri/štiri*, čeprav se v zapisu za črko *C* pojavlja *e*. Njegove vzporednice so lahko staropoljski števnik *čtiri* > *cztyrzy* in *štiri* > *szyrzy* kot tudi slovenski števnik *štiri*.

V luči zgoraj povedanega je zapise števnikov v rokopisu Heiligenkreuz, Cod. 250 mogoče povezovati tako s poljsko kot s slovensko jezikovno osnovo (ožje s koroškim ali podjunskim koroškim prostorom). Bolj verjetna pa se zdi povezava s slovenskim jezikom, že glede na to, da je rokopis najverjetneje nastal v

18 Pripomba recenzenta: »t namesto *d* v '1' lahko kaže na oslabeledo artikulacijo soglasnika *d* (kar je posledično privedlo do njegove onemitve: *edn- ≥ etn- ≥ en-*); nikakor ni nujno, da izglasni *-o* kaže na srednji spol, gre lahko za analogijo po npr. it. *uno* ali celo – deloma – za navezavo na stlat. *oinos*«.

19 V zvezi s števnikoma *drugi* in *tretji* je treba podati pripombo recenzenta: »Poleg zapisov zloženih oblik vrstilnih števnikov *drugi* in *tretiji* (tu se je zložena oblika izravnala z nezloženo: *tretijb/-bjb + jb ≥ tretijb/-bjb*) je nezložene oblike vrstilnih števnikov (na videz izenačene z glavnimi) možno domnevati tudi za naslednje: *peń ≤ peńb*, *š(i)est ≤ šestb*, *devęń ≤ devęńb*, *desęń ≤ desęńb*; to je najbrž manj verjetno za *sed(e)m ≤ sedmb* in *os(e)m ≤ osmb*, števnik *etno* in *č(e)štiri* pa sta nedvomno zapisa glavnih števnikov.«

avstrijskem samostanu in je zaradi tega mogoče predpostaviti, da je avtor kustod prej znal staroslovenski (tj. koroški) govor in ne staropoljskega. To bi bili torej najstarejši zapisi slovenskih števnikov, skoraj 300 let starejši od slovenskih števnikov, izpričanih v rokopisu iz leta 1458 (Mikhailov 1998: 189–196; Todorović 2011: 330).²⁰ Pravkar omenjeni jezikovni spomenik pa je v določenem smislu bolj dragocen kot naš rokopis, saj vsebuje števnik od ‘1’ do ‘2000’. Zapisi števnikov od ‘1’ do ‘10’ so: **edem, dua, try, stiry, pet, ses, sedem, osam, deuet, deset** (Mikhailov 1998: 189).

Hipoteza o verjetni slovenski jezikovni osnovi števnikov pa ne predpostavlja nujno, da je bil avtor zapisov Slovenec, natančneje Slovenec s Koroškega. Avtor bi bil lahko tudi Slovan drugega narodnostnega porekla, Slovan iz slovanske narodnostno mešane družine ali pisar, čigar materni jezik je bil nemški ali kak drug neslovenski jezik. Izključiti ne moremo niti tega, da je imel menih neslovenskega porekla stike z več slovanskimi jeziki (npr. s poljskim, češkim, slovenskim s koroškega območja), a da nobenega izmed teh jezikov ni dobro obvladal. O določenih primanjkljajih v jezikovni zmožnosti avtorja kustod lahko priča tudi raba vrstilnih števnikov *drugi, tretji* namesto pričakovanih glavnih števnikov s pomenoma ‘2’ in ‘3’. Zaradi pisarjevega jezikovnega primanjkljaja se je verjetno tudi glavni števnik ‘1’ pojavil v srednjem namesto v moškem spolu.

V zvezi z zgornjimi opažanji se poraja neke vrste analogija z izvorom *Brižinskih spomenikov*. Gre za prepise iz 10. stoletja, ki so povezani z najstarejšimi krščanskimi misijoni med Slovani. Predpostavlja se, da so njihove besedilne osnove iz 8. stoletja. Ni pa to gotovo. Na tem mestu se zdi primerno navesti mnenje Leszka Moszyńskiego:

Brižinski spomeniki, imenovani tudi Freisinški fragmenti, spadajo med najstarejše spomenike slovanskega pismenstva. Točen čas in kraj njihovega nastanka nista znana, toda danes ni dvoma, da so tesno povezani z dejavnostjo najstarejših krščanskih misijonov med Slovani. Prvi irsko-škotski menihi so v Karantanijo prišli že sredi 8. stoletja. Konec 8. stoletja je Karel Veliki organiziral načrtovane misijone pod pokroviteljstvom oglejskega patriarhata in salzburške nadškofije, ki so na začetku zajele območje Karantanije, pozneje pa tudi Panonije in Moravske. BS so torej nastali približno sto let pred slovstveno dejavnostjo Konstantina - Cirila in Metoda. Ujemanje nekaterih delov glagolskega Sinajskega evhologija (*Euchologium Sinaiticum*) z BS priča o tem, da sta misijonarja iz Soluna uporabljala slovanska besedila, ki so v Karantaniji in Panoniji že obstajala. Nekateri raziskovalci nasprotno menijo, da so bili BS lokalni prepis prvotnega glagolskega, torej ciril-metodovskega besedila. To velja predvsem za drugi spomenik. (Moszyński 1982: 24)

Slovinci imajo *Brižinske spomenike* za najstarejše ohranjeno besedilo v svojem jeziku (Kos idr. 1996), toda besedilo je prej kot to starocerkvenoslavansko z ne-

²⁰ Ti števnik ne izvirajo s tistega dela slovenskega jezikovnega prostora, na katerem so se nosni samoglasniki ohranili. Za bibliografski podatek glede knjige Nikolaja Mikhailova se zahvaljujem dr. Bojani Todorović.

katerimi primesmi slovenskih prvin.²¹ Očitno je, da je prepis besedila iz glagolice pripravil Slovan z današnjega Koroškega, o čemer pričajo ostanki nosnih samoglasnikov. Jezik spomenikov ima nedvomno mešan značaj (starocerkvenoslovenski in slovenski), toda glede na to, da se v njem pojavljajo slovenske jezikovne prvine, imajo Slovenci vso pravico, da imajo to besedilo za del zgodovine svojega narodnega jezika.

6 SKLEP

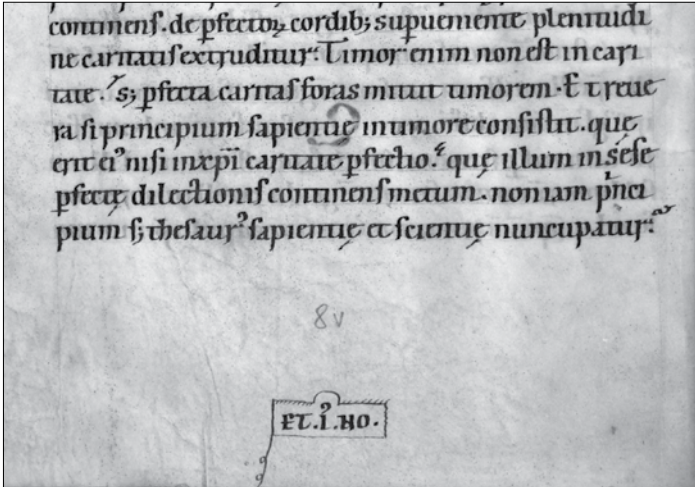
Analizirani zapisi števnikov so nedvomno slovanski, toda enoumna določitev konkretnega slovanskega jezika ni mogoča. Najbolj prepričljivo se zdi, da je njihov nastanek povezan s slovenskim, široko razumljenim koroškim narečnim prostorom (predvsem glede na dokumentirane odraze psl. *ę, števnik *eno* < *edno* in vrstilni števnik v glasovni podobi *tretji*), toda (zaradi izpričanih nosnih samoglasnikov) poljske jezikovne osnove ni možno popolnoma izključiti. Negotovo je, ali je bil avtor zapisov števnikov Slovenec (ali celo Slovan); verjetno je imel stike z več slovanskimi jeziki (predvsem s slovenskim) in morda ni dobro obvladal nobenega izmed njih, čeprav se zdi, da je najbolje znal prav slovensko.

***

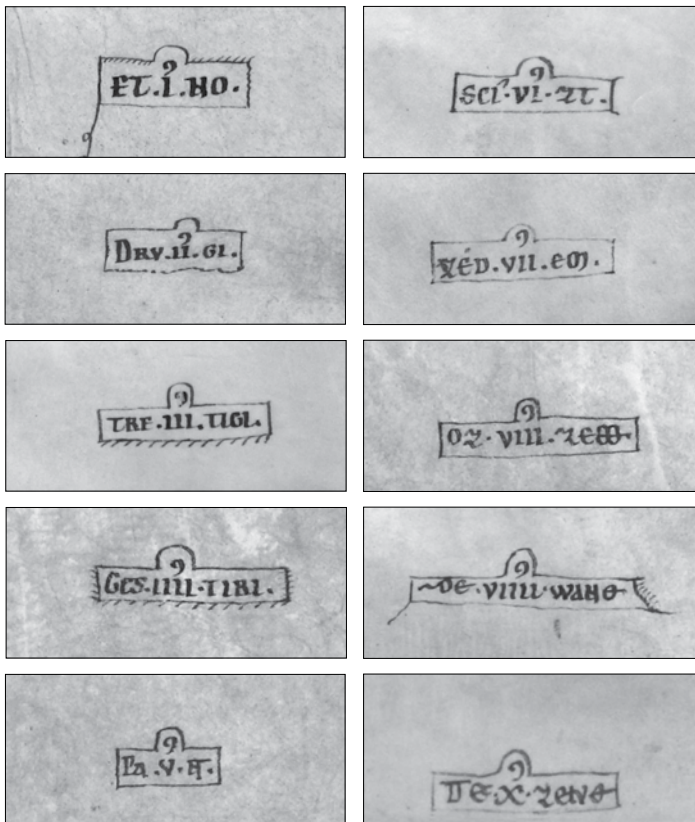
V članku predstavljene hipoteze so zagotovo kontroverzne. Pričakujemo, da bodo naletele na strokovno kritiko. Upamo pa, da bodo kritični premisleki vsebovali bolj prepričljivo pojasnitev jezikovnega izvora teh števnikov. Splošne trditve, da naše stališče glede tega ni prepričljivo, bomo šteli za malo koristne v nadaljnji razpravi.

Rokopis, ki smo ga preučili, je izjemno pomemben iz več razlogov. Če je dejansko povezan s slovenskim jezikovnim prostorom, si pozornost najprej zasluži dejstvo, da so v rokopisu izpričani najstarejši zapisi slovenskih števnikov in s tem najstarejše slovensko občnoimensko besedje. Drugič, rokopis v vseh možnih položajih (tj. v treh števnikih) vsebuje zapise, ki kažejo na nosne samoglasnike kot odraze praslovanskega *ę. Pri tem je treba pripomniti, da je v *Brižinskih spomenikih* v večini tozadevnih oblik že izpričana denazalizacija praslovanskih nosnih samoglasnikov. Tretjič, rokopis potrjuje tudi zelo staro težnjo po rabi latinice, katere začetek je mogoče povezovati z *Brižinskimi spomeniki*. Zmaga latinice na Slovenskem ni bila vedno tako samoumevna, saj je na kulturno-jezikovnem območju slovenskih dežel zagotovo imela vpliv tudi glagolica ciril-metodovskega obdobja, pozneje pa še hrvaška glagolica. Tudi pojav cirilice v slovenskem srednjem veku

²¹ Kljub temu *Brižinski spomeniki* niso del starocerkvenoslovenskega kanona.

Slika 2

Slika 3

bi bil teoretično možen, in sicer v obliki srbskega, manj verjetno bolgarsko-makedonskega vpliva. Ne smemo pozabiti, da je bila cirilica vse do 15. stoletja pogosto v rabi na jugu Hrvaške. Pri prevladi latinice na Slovenskem je odločilno vlogo odigral verski dejavnik. To pa je pomembno dejstvo v slovenski kulturni zgodovini.

Tu objavljamo prvo stran latinskega rokopisa skupaj s »slovansko« kustodo. Od drugih strani smo pridobili samo »slovanske« kustode. Podatek o celotnem rokopisu se nahaja v opombi št. 3.

LITERATURA

- Aitzetmüller 1978** = Rudolf Aitzetmüller, *Altbulgarische Grammatik als Einführung in die slavische Sprachwissenschaft*, Freiburg i. Br.: U. W. Weiher, 1978.
- Brajerski 1973** = Tadeusz Brajerski, *Język staro-cerkiewno-słowiański*, Lublin: KUL, 1973.
- Cappelli 1901** = Adriano Capelli, *Lexicon abbreviatarum: Wörterbuch lateinischer und italienischer Abkürzungen*, Leipzig: J. J. Weber, 1901.
- Duma 1991** = Jerzy Duma, The development of the vowels *o, *ę in the South-Eastern Slavic dialects, v: *Studies in the Phonetic Typology of the Slavic Languages*, ur. Irena Sawicka – Axel Holvoet, Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy – Omintech Press, 1991, 63–112.
- ESSJ** = France Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika 1–5*, avtorji gesel France Bezlaj – Marko Snoj – Metka Furlan, Ljubljana: SAZU oz. ZRC SAZU (izd.) – Mladinska knjiga oz. Založba ZRC, ZRC SAZU (zal.), 1976–2007.
- Gsell 1891** = Benedict Gsell, Verzeichniss der Handschriften in der Bibliothek des Stiftes Heiligenkreuz, v: *Die Handschriften-Verzeichnisse der Cistercienser-Stifte 1*, Wien: Alfred Hölder, 1891 (Xenia Bernardina 2.1), 115–272.
- Gieysztor 1973** = Aleksander Gieysztor, *Zarys dziejów pisma łacińskiego*, Warszawa: PWN, 1973.
- Kaska 2014** = Katharina Kaska, *Untersuchungen zum mittelalterlichen Buch- und Bibliothekswesen im Zisterzienserstift Heiligenkreuz*, Masterarbeit, Universität Wien, 2014, https://www.academia.edu/10028471/Untersuchungen_zum_mittelalterlichen_Buch-_und_Bibliothekswesen_im_Zisterzienserstift_Heiligenkreuz, dostop 15. 8. 2021.
- Klemensiewicz idr. 1965** = Zenon Klemensiewicz – Tadeusz Lehr-Splawiński – Stanisław Urbańczyk, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa: PWN, 1965.
- Koneski 1967** = Блаже Конески, *Историја на македонскиот јазик*, Скопје: Култура, 1967. [Blaže Koneski, *Istoriija na makedonskiot jazik*, Skopje: Kultura, 1967.]
- Kortland 1975** = Frederik Kortland, Jers and Nasal Vowels in the Freising Fragments, *Slavistična revija* 23.3–4 (1975), 405–412.
- Kos idr. 1996** = *Zbornik Brižinski spomeniki*, ur. Janko Kos – Franc Jakopin – Jože Faganel, Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede – Trst: Mladika, 1996.
- Kuraszkiewicz 1930** = Władysław Kuraszkiewicz, Połabskie samogłoski nosowe, *Slavia Occidentalis* 9 (1930), 316–343.
- Lackner – Haidinger 2012–2013** = Franz Lackner – Alois Haidinger, *manuscripta.at: Mittelalterliche Handschriften in Österreich*, https://manuscripta.at/hs_detail.php?ID=30416, dostop 15. 8. 2021.
- Lehr-Splawiński 1929** = Tadeusz Lehr-Splawiński, *Gramatyka połabska*, Lwów: Jakubowski, 1929.
- Mikhailov 1998** = Nikolai Mikhailov, *Frühslovenische Sprachdenkmäler: die handschriftliche Periode der slovenischen Sprache (XIV. Jh. bis 1550)*, Amsterdam – Atlanta (GA): Rodopi, 1998.
- Mirčev 1978** = Кирил Мирчев, *Историческа граматика на българския език*, София: Наука и изкуство, 1978.
- [Kiril Mirčev, *Istoričeska gramatika na bälgarskija ezik*, Sofija: Nauka i izkustvo, 1978.]

- Moszyński 1982** = Leszek Moszyński, Zabytki fryzyńskie, v: *Słownik starożytności słowiańskich: encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII 7: Y–Ž i Suplementy*, ur. Gerard Labuda – Zdzisław Stieber, Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, 1982, 24.
- Nagórko 1998** = Alicja Nagórko, *Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem)*, Warszawa: PWN, 1998.
- Nahtigal 1961** = Rajko Nahtigal, *Die slavischen Sprachen: Abriß der vergleichenden Grammatik*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1961.
- OLA F2a** = *Общеславянский лингвистический атлас – Серия фонетико-грамматическая 2a: Рефлексы *ę*, ur. В. В. Иванов, Москва: Наука, 1990.
[*Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas – Serija fonetiko-grammatičeskaja 2a: Refleksy *ę*, ur. V. V. Ivanov, Moskva: Nauka, 1990.]
- OLA F2b** = *Общеславянский лингвистический атлас – Серия фонетико-грамматическая 2b: Рефлексы *ǫ*, ur. Jan Basara, Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, 1990.
[*Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas – Serija fonetiko-grammatičeskaja 2b: Refleksy *ǫ*.]
- Sławski 1952–1965** = Franciszek Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego 1: A–J*, Kraków: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, 1952–1965.
- Sławski 1962** = Franciszek Sławski, *Zarys dialektologii południowosłowiańskiej (z wyborem tekstów gwarowych)*, Warszawa: PWN, 1962.
- Stieber 1989** = Zdzisław Stieber, *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*, Warszawa: PWN, ³1989.
- SWO 1995** = *Słownik wyrazów obcych: wydanie nowe*, ur. Elżbieta Sobol, Warszawa: PWN, 1995.
- Todorović 2011** = Bojana Todorović, Język słoweński, v: *Słowiańskie języki literackie: rys historyczny*, ur. Barbara Oczkowa – Elżbieta Szczepańska, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 325–352.
- van Wijk 1931** = Nicolaas van Wijk, *Geschichte der altkirchenslavischen Sprache 1: Laut- und Formenlehre*, Berlin – Leipzig: Walter de Gruyter, 1931.

Iz poljščine v slovenščino prevedel Matej Šekli, pregled prevoda Alenka Šivic Dular in Karmen Kenda-Jež

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

A

- 413 a 98
413 abeceda 74
413 abecedaren, -na, -o 75
413 abota f 76
410 aboten, na, -o 1
413 ah! 99
413 ahkati v 78
490 áko 37
413 aldov m 79
413 aldovati v 80
490 ali 38
413 apnen, -a, -o 82
413 apno n 83
410 apostol m 2
413 apostolski, -a, -o 84
413 alpe f 81
410 arati v 3
413 arhangel m 86
501 armada f 46

B

- 410 baba f 4
410 babica f 5
411 babine f pl 22
410 babjeveren, -na, -o 6
411 babjeverstvo n 21
411 babnica f 23
410 babura f 7
411 bádati v 24
410 bahač m 8
411 baharija f 25
410 bahati v 9
410 bajalec m 10
410 bajalica f 11
410 bajati v 12
410 bajen, -na, -o 13

- 411 bakla f 28
411 baklada f 29
411 bakren, -a, -o 30
411 bakro n 31
411 bakrorez m 32
411 balvan m 34
411 ban m 35
411 bangar m 36
411 banja f 37
411 bankovec m 38
411 bar 39
411 bara f 40
410 barantati v 16
411 barantija f 41
411 barek, -a, -o 42
501 balena f 14
411 barinat, -a, -o 43
411 bariš m 44
411 barka f 45
411 barovčin m 46
411 bars m 47
411 baršun m 48
411 barva f 49
411 barvarija f 50
410 barvati v 17
492 barven, -na, -o 38
492 barvotisk m 39
410 basati v 18
411 basen f 3
492 basna f 40
492 basulja f 41
411 baš 51
410 batati v 19
410 bati se v 20
411 batina f 52
410 baviti se v 21
410 bdeti v 22

29.1 (2023)

Jezikoslovni zapiski 29.1 (2023)

ISSN 0354-0448

Uredniški odbor **Hubert Bergmann, Metka Furlan, Alenka Jelovšek, Mateja Jemec Tomazin, Karmen Kenda-Jež, Valerij M. Mokijenko, Alenka Šivic-Dular, Andreja Žele Peter Weiss**

Urednik **Alenka Jelovšek**

Tehnična urednica **Donald Reindl, DEKS, d. o. o.**

Prevod izvlečkov in povzetkov v angleščino

Naslov uredništva **Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU)
Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana, Slovenija**

Telefon **+386 1 4706 160
peter.weiss@zrc-sazu.si, isj@zrc-sazu.si
<http://ojs.zrc-sazu.si/jz>
<http://bos.zrc-sazu.si/knjige/index.html>**

Izdal **ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša**

Založila **Založba ZRC**

Zanju **Oto Luthar, Kozma Ahačič**

Glavni urednik **Aleš Pogačnik**

Prelom **Simon Atelšek**

Oblikovanje **Evita Lukež**

Tisk **Cicero, Begunje, d. o. o.**

Naklada **200 izvodov**

Letna naročnina **10 €**

Letna naročnina za študente **8 €**

Cena posamezne številke **7 €**

Cena dvojne številke **12 €**

Naročila sprejema **Založba ZRC, p. p. 306, 1001 Ljubljana, Slovenija**

Telefon **+386 1 4706 464
zalozba@zrc-sazu.si**

ARRS

JAVNA AGENCIJA ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST
REPUBLIKE SLOVENIJE

Revija izhaja s podporo
Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Jezikoslovni zapiski so uvrščeni v mednarodne zbirke podatkov
MLA International Bibliography of Books and Articles on the
Modern Languages and Literatures, New York, ZDA; Bibliographie
linguistique / Linguistic bibliography, The Hague, Nizozemska;
IBZ, K. G. Saur Verlag, Osnabrück, Nemčija; New Contents Slavistics,
Staatsbibliothek zu Berlin, Nemčija.

To delo je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative
Commons 4.0, ki ob priznavanju avtorstva dopušča nekomercialno
uporabo, ne dovoljuje pa nobene predelave.

